

1890-03-23

SENDER

Emil Hannover

RECIPIENT

Johan Rohde

FACTS

Document type:
Letter

Language:
Dansk

Sender's location:
Firenze

Mentioned people:
Sandro Botticelli
Georg Brandes
Rasmus Christiansen
Alice Hannover
Erik Henningsen
Julius Langbehn
Julius Lange
Karl Madsen
Sophus Schandorph
Agnes Slott-Møller
Harald Slott-Møller

Archive:
Den Hirschsprungske Samling

TRANSCRIPTION

1

Kjære Ven,
Hjærtelig Tak for Deres elskværdige Brev. Jeg skal besvare dets
Spørgsmaal
først. Hvad min Kones Helbred angaaer, kan jeg intet sikkert sige Dem,
men det
er ikke godt; hun skranter stadig, men om det er Brystet véd jeg ikke. Jeg
vil
ikke lade hende undersøge paa Ny, før vi om 14 Dage kommer til Rom. En
Læges
Udtalelser har paa os begge, men mest paa hende, en saa stor psykisk
Indvirkning,
at jeg ikke vil give os en hvilken som helst Læge i Vold her. I Rom er der en
dansk
Læge. Nogle siger, han er en Klodrian, andre at han ikke er det. Men man
kan
dog bedre tale med en dansk Læge end med en Udlænding. Fortvivlende
vilde det være, om
hendes Bryst var blevet værre end ved vor Afrejse. Den Ængstelse, som
har bemægtiget
os begge, har allerede grebet saa forstyrrende ind i vor Tilværelse, der var
saa velsignet
tryk og fredelig. Men jeg haaber dog stedse. Ogsaa haaber jeg, Luften her
maa gjøre
hende godt; Den er mild og blød og ikke en Gang i Kirker og Museer er her
synderlig koldt.
Nogen praktisk Betydning tiltroer jeg ikke min Bogs Modtagelse i
Tyskland.
Naar min Kone oversatte den (det var hele Bogen og lidt til) var det
væsentligst
for at gjøre en Prøve: jeg vilde høre, hvad andre sagde om mig end dem
der-
hjemme, af hvilke jo navnlig Lange ... – Det være sagt uden Bebrejdelse
mod
ham – har været uvillig til at indrømme mig en Begavelse i mit Fag.
Dernæst
vilde jeg ogsaa gjerne prøve at vise andre, at man burde lade sig
oversætte for
at blive maalt med andre Maal end alene med de hjemlige. – Da De

spørger

mig, om jeg har opgivet alt Universitetsstudium, maa jeg svare uforbeholdent Ja.

Til Undskyldning har jeg kun, at jeg gider ikke. Jeg gaaer med saa mange Opgaver

i Hovedet, som trænger paa og vil behandles, at der ikke kan være Tale om [2]

2

at lægge dem til Side for Studier, der vilde være mig en Kval. Jeg troer desuden ikke, mit Helbred kunde slaa til til Examenslæsning. Jeg er sejg og

stærk af Helbred, naar det gjælder om at gjøre noget, jeg har Lyst til, men jeg troer ikke, jeg kunde taale at arbejde med Stof, for hvilket jeg ikke nærer Gran af Interesse. Naar man er over 20 Aar er man vist ude af Stand til at arbejde mekanisk, naar man først én Gang er hørt op dermed. Men naturligvis vilde det være rart at have en Doktorgrad og bære Nøglen til et Universitetsauditorium i sin Lomme. At man kan faa Autoritet uden en akademisk Grad synes mig oftere bevist: vide t.Ex. Karl Madsen.

Engang imellem synes jeg jo nok, det kunde være rart at være en anset Mand

hjemme, nyde Tillid i de Kredse, hvor man jeg brød mig om at eje den, have en

Myndighed, hvor det gjaldt noget godt, der skulde reddes, eller noget slet, der skulde

tilintetgjøres. Men til andre Tider – og jeg troer nok, det er oftest – taber jeg

aldeles Troen paa at kunne udrette noget hjemme til Fordel for andre, og min

eneste Tanke er da den: jeg vil skrive om Kunst, fordi jeg holder saa for-
skrækkelig meget af Kunst og fordi jeg holder saa meget af at skrive
ned, hvad jeg tænker, og skrive det saa smukt, som jeg formaaer. Og
hvorfor egentlig forlange andet af mig. De maler jo dog ogsaa kun,
fordi De selv har Glæde deraf, fordi De slet ikke kan lade være. Hvis
saa andre kan glæde sig over Deres Maleri eller over min Bog, er det
jo glædeligt for os, men betingende for vor Virksomhed er det da ikke.
Derfor kan jeg ikke ret forstaa, hvorfor De sætter saa megen

[3]

3

Pris paa min Sympathie for Deres Arbejde. Men da De nu allerede
taler derom, vil jeg sige Dem, at De ganske sikkert slet ikke aner, hvor

megen Pris, jeg sætter paa Deres Billeder fra i Sommer. Naar jeg tænker paa, hvad jeg i det sidste Aar har set af dansk Kunst, er jeg tilbøjelig til at være overbevist om, at det (kasserede) Landskab med Kirken, som jeg saa

hjemme hos Dem, er det bedste af det alt, – dét, der rummer – ikke de mest

glimrende, men de mest ædle Værdier. Jeg ser overhovedet i Deres Kunst den Intelligens, som jeg savner allevegne ellers hos Malerne hjemme.

Maaske alene

Fru Slott-Møller ejer noget af den, men derom senere. Netop paa denne Rejse i Italien, som i Parantes bemærket tydelig nok gjør Epoke i min Hjerne, er det blevet mig saa aldeles klart, hvor intelligente frem for alt de gamle Malere har været. Smæltende bløde Kvindehjærter har de haft, men sandelig ogsaa en Forstand, en Smag, saa kræsen, saa nobel, saa uddannet og forfinet i Ordets bedste Betydning! De har Ret i, at de er Bønder derhjemme, og at Bønder ikke bliver Kunstnere før de er hørt op med at være Bønder. Og De kan tro, at naar man en Dag staaer i Ufficierne foran Botticellis Venus og saa tænker paa dansk Kunst, – ja saa bliver den En ret ligegyldig paa dens faa Undtagelser nær. Tro nu ikke, jeg vil smigre Dem ved at nævne Dem som én af disse Undtagelser. Jeg finder i Deres Billeder en saa udpræget og overordentlig Forstand paa, hvad

Kunst er [tre streger under ordet], at jeg er Dem inderlig taknemlig derfor og nærer de allersikreste

[4]

4

Forhaabninger om, at De vil gaa af med Sejren over alle Vanskelighederne.

Jeg er ikke aldeles sikker paa det samme med Møller. Naar jeg nu tænker paa hans Billeder (som jeg erindrer meget nøje i den Form, hvori jeg saa dem ved min Afrejse) forekommer de mig ikke ganske ægte. De har tildels de glimrende Værdier; men mon de ædle? Her er ikke Plads til Begrundelser, men jeg tilstaaer, at jeg troer, at havde han ikke

ved sin Side den ubetinget stort skaarne og af Naturen ægte funderede Begavelse, som hans Kone er, saa var han en Klokke, der altid vilde ringe Alarm og gjøre Spektakel, men om Tonens Renhed vilde være saa stort som Alarmen, ved jeg ikke. Men dette er naturligvis en aldeles privat Betragtning; De véd jeg holder meget af Møller, skjøndt jeg ikke er blind for, han ... er af dem, man ikke kalder sin Ven uden

at der rinder En en Gysen ned ad Ryggen, – for kommende Tider, men forresten er jeg ham taknemlig for det Vindpust, han fører med sig, naar han kommer ind i min Stue. Og maaske tager jeg ogsaa Fejl af hans menneskelige Værd: jeg er navnlig – maaske ikke med Urette – blevet noget skeptisk overfor de mange Venskaber i den By Kjøbenhavn. Overfor Fru Slott-Møller derimod nærer jeg en udelt Ærbødighed. Hendes Billed var sandelig ikke godt, men det var
..... – næsten helt – paa den rette Vej.

[5]

5

Egentlig talt har jeg for mit Vedkommende ikke nogen stor Begejstring for den Form af Historiemaleri, som Fru Slott Møller[!] har valgt sig. Jeg finder den altfor kvasi-objektiv paa den ene Side og paa den anden Side dog ikke nær nok objektiv. Forstaaer De, hvad jeg mener? Jeg kan ikke

tro andet end, at det unægtelige Temperament, hun ejer, maatte kunde slaa anderledes Gnister paa et andet Omraade end det, hun her har udset sig. Hvad mener De? Men jeg bøijer mig dybt for hendes Bestræbelser

i dette store og energiske Billed. –

Den Bog om Rembrandt, De omtaler, har jeg set, men ikke læst. Den var meget paa Tale, da jeg var i München, og allerede i 2det Oplag. Hvorledes lød Brandes' Appel i den Anledning til os danske Kunsthistorikere?

Nu venter jeg at høre snart lidt om Deres nye Billeder, om Censurens seneste Bedrifter o.l. Vil De hilse Møllers og Christiansen baade fra os og fra Schandorph, som boer ved Siden af os, og som er god og rar. Vi er en Del sammen med ham. Tak Chr. for hans Brev og besvar en Forespørgsel fra ham derhen, at vore Penge endnu langt fra er slupne op. Men vi bruger dem ogsaa kun til at spise (vældigt) for og til Fotografier.

[6]

6

Ja, nu skulde jeg jo egentlig først til at fortælle Dem om vor Rejse og om al den vidunderlige Kunst, vi har set. Men jeg tænker mig, De nu har nok af mig og helst vil gjemme Resten til en anden Gang. Men hvor forresten begynde og hvor ende for at give Dem en Forestilling om al denne Herlighed! Da jeg havde skrevet de første Sider af dette Brev var Botticellis Venus det bedste, jeg endnu havde set paa min Rejse. Men nu, Dagen efter, har jeg allerede set noget endnu bedre, et Vidunder mellem alle Vidundere af Kunst:

Botticellis "Foraaret". Aa, man kunde blive gal af Henrykkelse
foran dét Billed!

Vi har været nu i Verona, Padua og Bologna, og herfra Florents
gaaer vi over Siena og Orvieto til Rom, hvor vi tænker at
blive en Maaned. Hvis De skriver, kan De skrive posta
restante, og har De Tid, kan de[!] glæde os meget ved snart igjen
at lade os høre fra Dem. Min Kone sender hjættelige Hilsener,
ligesom Deres hengivne

Emil Hannover

jeg modtog først Deres 11/3 daterede
Brev igaar, d. 22/3. Firenze.

[I højre margen:]

E. Henningsen boer her hos samme Dame som vi. Jeg skal ved Lejlig-
hed fortælle Dem, hvorledes han ser paa Malerier i Gallerierne. Forresten
har vi intet at gjøre med ham; vi hilser ikke en Gang paa hinanden.

Kjære Ven,

(Mark Talleus fra Sidenes!)

nejagtig, tak for Deres elskverdige Brev. J. skal besvare Dets Spørgsmaal først. Hvad min Kones Helbred angaar, har J. intet sikkert sigt Der. men det er ikke godt; hun skrander stadig, men om det er Bragtet vil J. ikke. J. vil ikke lade hendes undersøgelse paa J. for vi om 14 Dage kommer til Rom. En Læge udtalede her paa os begge, men mest paa hende, en saa stor paastrængt Indvirkning, at J. ikke vil give os en hvilken som helst Læg i Vold her. i Rom er der en dansk Læg. Måske siger, hun er en Kladras, andre at hun ikke er det. men man kan sig bedre tale med en dansk Læg end med en hollandsk. Forviisende vilde det være, om hendes Bragt var blevet være end ved vor Afreise. Den Angst, som har bemærket os begge, har allerede givet saa forstyrrende ind i vor Tilværelse, der var saa vellykket tryk og frisk. Men J. har den dag stadig. Og har den J. Lægen her man tror hende godt; den er mild og blød og ikke en Gang i Kirken og rindes er den sjældent holdt.

Nogen praktisk Betragtning stiller J. mig min Dags Modtagelse i Rygsland. Naar min Kone overvælte den (det var hele Dagen og det var) var det væsentligt for at give en Prøve: J. vilde høre, hvad andre sagde om mig end den der begynder, af hvilke J. navnlig Læge ~~det~~ — det var sagt i den Debetjeller med ham — her været villig til at interview mig en Dags vilde i mit Land. Dermed vilde J. ogsaa give mig prøve at vise andre, at man burde lade sig oversætte for at blive maalt med andre maalt end alene med de hængende. — Da de spurgte mig, om J. har opgjort alt Universitetsstudium, har J. svare afholdt J. til hedsforbud har J. kun, at J. gider ikke. J. gaar med saa mange Gysere i Huset, som trænger paa og vil behandles, at der ikke har været Tale om

Tais paa min Sympakt for Deres Arbejde. men da De nu allerede | 3
taler derom, vil jeg sige Dem, at De ganske sikkert slet ikke aner, hvor
meget Tais, jeg sætter paa Deres Billede for i Sommer. Naar jeg tænker
paa, hvad jeg i det sidste Aar har set af danske Kunst, er jeg tilbøjelig til
at være overbevist om, at det (narske) Landskab med Kirken, som jeg saa
hjemme hos Dem, er det bedste af det alt, det, der minner - ikke de mest
glimrende, men de mest alle Vands. Jeg ser overhovedet i Deres Kunst
den Intelligens, som jeg saameg allersig alle hos Malere, ^{hjemme} maaske alene
for Slott. Møller ejer noget af den, men derom senere. Netop paa denne
Rejse i Italien, som i Paranthus bemærket tydelig nok og Epoke i
min Vej, er det blevet mig aldeles klart, hvor intelligente frem for
alt de gamle Malere har været. Samlet kunde blide Kvindesjæle har de
haft, men sandelig ogsaa en forstaaelse, en Smag, saa herred, saa nobel,
saa utdannet og forfinet i Ordets bedste Betydning! De har set i, at de er
Bønder derhjemme, og at Bønder ikke blive Kunstnere for de er høit
op med at være Bønder. Og De have tro, at naar man en Dag staar i
officiere foran Botticellis Venus og saa tænker paa danske Kunst, - ja
saa bliver der en ret liggyldig paa dens for kunstgælden var. No nu ikke,
jeg vil minde Dem ved at nævne Dem som en af disse kunstgælden. Jeg
finder i Deres Billede ^{en} saa utpøget og overbevisende forstaaelse paa, hvad
Kunst er, at jeg er Dem indelig taknemlig derfor og mener de allerbeste

14

Forhættninger om, at De vil gaa af med Sejren over alle Vanskeligheder.
Jeg er ikke aldeles sikker paa det samme med mig selv. Men
jeg kan tænke paa hans Billede (som jeg erindrer meget nøje i den
form, hvori jeg saa den ved min Afreise) og kommer de mig ikke
fjerne og. De har tillids de glimrende Værker; men mon de selv?
Her er ikke Plads til Begyndelsen, men jeg tilstaaer, at havde han ikke
med sin Side den ubetinget store skærm og af Naturen ogte funderede
Begreber, som hans Kone er, saa var han en Klatre, der altid
ville ringe Alarm og gøre Spøktakel, men om Tonens Renset
ville være saa stort som Alarm, ved jeg ikke. Men dette er naturligvis
en aldeles privat Betragtning; De vil jeg holde meget af mig selv, skjønt
jeg ikke er blind for, han ~~er~~ er af den, man ^{ikke} kalder sin Ven inden
at den rinder en en Gyden ved et Røggen, — for kommende Sider, men
forresten er jeg ham taknemlig for det Vindspil, han fører med sig,
når han kommer ind i min Stue. Og måske tager jeg ogsaa fejl af
hans menneskelige Vær: jeg er nemlig — måske ikke med Ret —
bleven noget skeptisk overfor de mange Værker i den By Kjøbenhavn.

Overfor sin Slott. Måske derimod være jeg en indet
Arbitrør. Hendes Billede var sandelig ikke godt, men det var ~~ikke~~
~~gode~~ — næsten ^{helt} paa den rette Vej.

lystelig taet har jeg for mit Veskammeret ikke nogen stor Begjæring 5
for den Form af Historiemaleri, som den Slottsmølle har valgt sig.
Jeg finder den alligevel kvædet objekktiv paa den ene Side og paa den anden
Side dog ikke mere nok objekktiv. Forstaar De, hvad jeg mener? Jeg kan ikke
tro andet end, at det inægtelige Temperament, hvem øjen, maatte kinde
saa anderledes Gnisten paa et andet Emne end det, hvem her har
indtøst sig. Hvad mener De? Men jeg bøffer mig dog for hendes Bestrebelse
i dette store og energiske Billede. —

Den Præm. Dembaust, De antager, har jeg set, men ikke hørt. Den
var meget paa Tale, da jeg var i München, og allerede i 2^{det} Oplag. Hvor-
ledes lod Brandes Appel i den Anledning til os danske Kunsthistorikere?

Nu ventte jeg at høre snart lidt om Deres nye Billeder, om Cen-
turus seneste Bedrifter o. l. Vil De ikke møde og Christiansen
baade for os og for Schaudolph, som bærer vel Siden af os, og som
er god og rar. Vi er en Del sammen med ham. Tak Chr. for hans
Brev og besvar en Forespørgsel fra ham derhen, at vores Penge
endnu langtfra er slupne op. Men vi bruge dem ogsaa især til
at spise (vældigt) for og til Fotograferie.

Ja, nu skænder jeg jo egentlig først til at fortælle Dem om
 vor Rejse og om al den vidunderlige Kunst, vi har set. Men jeg
 tænker mig, De nu har nok af mig og helst vil glemme Resten
 til en anden Gang. Men hvor forresten begynde og hvor ende for at
 give Dem en forestilling om al denne Herlighed! Da jeg havde skrevet
 de første Sider af dette Brev var Botticellis Værk det bedste, jeg endnu
 havde set paa min Rejse. Men nu, Dagen efter, har jeg allerede set
 noget endnu bedre, et Vidunder mellem alle Vidunder af Kunst:
 Botticellis "Saraart". Aa, man kunde blive gal af Hængselskræ
 foran det Billede!

Vi har været nu i Verona, Padova og Bologna, og herfra Florents
 gaa vi over Siena og Orvieto til Rom, hvor vi tænker at
 blive en Maaned. Hvis De skriver, kan De skrive posten
 restante, og har De Tid, kan De glæde os meget ved snart igjen
 at høre os høre fra Dem. Min Kone sender hjertelig Hilsener,
 ligesom Dens hængsler.

Ernst Hamner

Jeg modtog først Deres 1/3 daterede
 Brev igaar, d. 27/3. Firenze.

6
 Den Hængsler har her hos ham. Den er en af de bedste af alle de her
 kunstneres. Den er en af de bedste af alle de her kunstneres.
 Den er en af de bedste af alle de her kunstneres.